

Sveuč. prof. Dr. ANTUN MAYER, Zagreb:

O starijim mjesnim imenima obale srednje Dalmacije

Ako fizička geografija otkriva povijest postanka površine neke zemlje, jednako se smije reći, da i imena mjesta otkrivaju povijest njezina naseljivanja. Dakako ni u jednom slučaju svakome: kao što naslage zemlje pripovijedaju svoje tajne samo upućenome, tako i imena mjesta ne progovaraju do malome broju stručnjaka. Ni ona na vlastitom jeziku nisu većini sva razumljiva, jer nadjenuta pred mnogo vijekova, čuvaju često riječi i značenja, koja su danas van običaja. Mnogo je teže razumjeti imena nadjenuta mjestima od naroda, koji su prije nastavali isti kraj, iako im, kao Greima i Rimljanima, znamo jezik. A kako je pak teška zadaća, kad ne poznamo jezik prijašnjih stanovnika! Tu je potrebit velik oprez ne samo kod tumačenja, već i kod lučenja imena na pojedine jezike, koji su se tekom vremena u nekom kraju govorili. Nadalje su se imena, koja je neki narod preuzeo od predašnjega, prilagodila novom jeziku i mijenjala po njegovim zakonima. Kad se uvažuje sve ove poteškoće, neće se pametni ljudi čuditi, da su mnogi rezultati ove znanosti, pogotovo jer je mlada, još nestalni.

Ipak se i kod nas može već sada za neke krajeve dati na temelju imena mjesta zanimljiva slika njihova naseljivanja, koja nam, iako u nekim potezima nepotpuna, prikazuje izmjenu naseljenika, koji pripadaju raznim narodima, i otkriva malko zastor od davnih vremena, iz kojih nam nisu sačuvane ni isprave ni vijesti povjesnika, u kojima pače nije bilo još ni pisma. Pokušat ću da na temelju svojih i tuđih istraživanja najstarijih mjesnih imena ovdje pružim takvu sliku Splita, njegove okolice i susjednih mu otoka, naime mjesta, gdje se rodio i odnjihao štovani i zaslužni jubilarac, kojemu u čast je namijenjen i ovaj čedni prilog, nadajući se ujedno, da će poslužiti ljudima, koji nisu od jezikoslovne struke, a imaju interesa za njezine rezultate. Nedostaci takve slike, koji proističu iz onoga, što je kazano, nisu nikome jasniji, to mi budi slobodno kazati, nego samom piscu.

Opće je poznato, da su u starome vijeku nastavali naše zemlje Iliri, narod indoevropskog podrijetla, koje je zanos hrvatskih preporoditelja pred sto godina smatrao pače praocima Hrvata. Ali ni Iliri nisu bili prvi ljudi u ovim krajevima, nego su se sa sjevera uselili na Balkanski poluotok. Prevladava mišljenje, da je t. zv. lužička kultura ili točnije kultura polja žara (Urnenfelder-kultur) u drugom tisućljeću pr. Kr., koja imaše svoje središte u Lužici, bila ilirska. Procvat ilirske kulture i moći označava starije željezno ili hallstattsko doba u prvoj polovici prvog tisućljeća pr. Kr., a tada su Iliri bili već naselili ove zemlje, kako nam to dokazuju brojna nalazišta, u prvom redu u Glasincu istočno od Sarajeva. Ali u našim zemljama ima i nalazišta iz mlađeg kamenog doba, od kojih je najpoznatije u Butmiru kod Sarajeva, a ima ih i na obali Jadranskog mora, pa nam ta dokazuju, da je još prije dolaska Ilira zemlja bila naseljena, iako veoma rijetko. Ovo će stanovništvo pripadati predindoevrop-

skom sloju, koje će biti kao i u Grčkoj i Maloj Aziji u ono doba mediteranske rase, dok su Iliri prvi Indoevropljani, koji naseliše ove krajeve. Ako je pak ovaj predindoevropski sloj stanovništva ostavio traga u lokalnim nazivima, možemo li, pitat će svatko, ove izlučiti i razaznati ih od ilirskih, kad nam se na tim jezicima ne sačuvaše pisani spomenici? — Na to se ima odgovoriti, da imena ilirska već po svojoj tvorbi, pa i po osnovama i korijenima pokazuju veliku srodnost s imenima drugih indoevropskih naroda, dok predindoevropska imena nemaju tih odlika, a k tome u svojoj tvorbi jasno podsjećaju na neka u staroj Maloj Aziji. U te spada iz našeg područja *Issa*, današnji *Vis*: ime ima dvostruko *ss* kao *Cissa* ili *Gissa*, danas *Caška* na otoku Pagu, koje se dovodi u vezu s karijskom riječi *gissa* »kamen« (Steph. Byz. 456, 4), pa kao *Naissus*, danas *Niš*. Nije dakako svako *ss* dokazom predindoevropskog podrijetla, kao što se vidi iz imena *Aquae Balissae* u Daruvaru, koje sam iz ilirskog protumačio kao »jako vrelo«.

Početak 4. vijeka pr. Kr. osnovaše Grci, koji su već mnogo prije zalazili u Jadransko more i trgovali s urođenicima, svoje prve kolonije u Dalmaciji. Naprotiv nema nikakvih dokaza, da bi se Feničani bili naselili na našim obalama, kako su neki maštali. Najstarija je grčka kolonija bila, čini se, baš *Issa*, jer je odavle došla pomoć i »novoj« naseobini *Pharos* — kako je naziva putopis pod imenom *Skylaksa*, nastao sredinom 4. vijeka pr. Kr. — kad je bila napadnuta od Ilira, koji su s kopna pritekli u pomoć svojim suplemenjacima (585. pr. Kr.), i jer su još u 4. vijeku osnovali novu koloniju na *Korčuli*, što nam svjedoči sačuvani natpis iz tog doba: nešto kasnije zapremili su i obalu od *Trogira* (*Tragurion*) do *Stobreća* (*Epetion*). Osim *Hvara*, gdje su grčki spomenici pisani jonskim narječjem, sve su one kolonije bile dorske, kako svjedoči jezik njihovih natpisa, pa bi već zato moglo biti, da su utemeljene od sirakuskog tiranina *Dioniza* starijega (405—367), koji je svakako posegao za *Visom* i *Hvarom*. Ali uz to postoji druga tradicija, da je grčka kolonija *Pharos* osnovana od jenskih iseljenika s otoka *Paros*, a *Korčula* iz dorskog grada *Knidos* u Maloj Aziji: nagadalo se, da su ovi *Knidani* došli preko *Kerkyre* ili *Krfa*, pa bi isto kao među imenima *Paros* i *Pharos* postojala i veza među *Kerkyra* (*Korkyra*) = *Krf* i *Kerkyra melaina*, t. j. »crna K.« = *Korčula*, kojoj je taj pridjev nadjevit po crnogoričnim šumama (*Apollon. Rhod. 4, 367* i d.). Ali s jezičnog gledišta ima se prigovoriti, da u ilirskom jeziku nije postojao glas *ph* ili *f*, da ovaj dakle mora biti u imenu *Pharos* tuđeg podrijetla: grčkoga svakako ne, jer se kikaladski otok zvao *Paros*. Bilo bi moguće, da *ph* predstavlja indoevropsku aspiratu, koja se dulje očuvala u tračkom (up. *Phryges* naprama ilirskim *Bryges*), a bilo je u starije doba i u ilirskom, jer nam *Odiseja* priča o *Feačanima*, *Phaiēkes*, dok kasnije nalazimo u epirskoj *Haoniji*, dakle kod tamošnjih Ilira istoimeni grad *Baiakē*. Druga je mogućnost, da je tu kao kod istarske *Flanone* (= *Plomin*) ili kod *Furfinium*, koji je bio valjda negdje na otoku *Krku*, glas *f* znak predindoevropskog podrijetla imena.¹⁾ Ime *Korkyra*, koje je temeljem starohrvatskom nazivu *Krkar*, podsjeća na rijeku *Korkoras* ili *Krku* u Sloveniji i vjerojatno je indoevropsko.

¹⁾ Teško je kazati, kakvog je podrijetla talijanski naziv *Lesina* za *Hvar*, malo je vjerojatno, da potječe iz slav. lěsъ »šuma«, jer na sjevernom obronku brda *Monte Gargano* na suprotnoj talijanskoj obali, gdje je također bilo *Ilira*, nalazimo jezero *Lago di Lesina*.

Iako Grci nisu prozvali ove otoke, ipak se ne može odbiti mogućnost, da su ostavili kakav trag u toponomastici. Taj sam našao, mislim, na obali u ime-nima Trogira i Splita. Ime *Tragurion* je složenica iz grčke riječi *tragos* »kozaz i *oros* »gora«, a tvoreno je kao grčka imena *Akrurion* »oštra gora«, *Anemurion* »vjetrovita gora«, *Lykuria* »vučja gora«. Tumačenje »kozja gora« potvrđuje se hrvatskim nazivom *Kozjak* za gorsku kosu od Trogira do Solina: ili se radi o prijevodu imena ili su Hrvati dali gori s istog razloga kao i Grci isto ime. S te se gore iznad Trogira otvara divan pogled na kaštelanski zaliv i na poluotok, na kojemu se nalazi Split. Velika sličnost postoji sa zalivom pagazejskim u Tesaliji i s poluotokom Magnezijom. Na kraju ovog poluotoka nalazilo se mjesto *Spalauthra*, jednako kao što je i na kraju našeg poluotoka stari *Spalathron*, gdje je Dioklecijan sagradio svoju palaču: oba su imena nadjenuta po sličnosti dvaju poluotoka s ožegom, koji se grčki zove *spalathron*. Naprotiv ime *Siculi* za naselje u Kaštelima nema veze sa sicilskim *Greima*, nego je to naseobina rimskih veterana sa Sicilije, nastala tek u doba prvih careva; značajno je, da i grčki pisac Ptolemej ne upotrebljava grčki oblik *Sikeloi* ili *Sikeliōtai* »Sicilci« za ovu naseobinu, već latinski s *ul*: *Sikuli* (ispravljeno iz predanog *Sikun*) i *Sikulōtai*.

Većina imena srednje dalmatinske obale sačuvana nam iz starog vijeka nesumnjivo je ilirskog podrijetla. *Salōn* je ime rijeke Jadro s jednakim sufiksom kao *Narōn* = Neretva, a korijeni im imaju vezu sa staropruskom riječi *salus* »bujica« i imenom litavske rijeke *Salantas*, odnosno sa staroslav. *nrēti*, hrv. *noriti*, *po-nor-nica*, litav. *nėrti* »utonuti«; a kao što je na rijeci *Narōn*, koje se ime sačuvalo u imenu potoka *Norina*, bio grad *Narōna*, tako je i na potoku *Salōn* bila *Salōna* na mjestu današnjeg *Solina*. Ime *Ep-et-ion* je tvoreno kao *Monetion* ili *Seretion*, a izvedeno je valjda iz nekog ličnog imena. *Salona* i *Ēpetion* nalazili su se na podnožju *Mosora*, a to je hrvatski oblik pravilno razvijen iz starog *Massaron*, koji je tvoren kao ime ilirske gore *Tomaros* u Albaniji — iz istog je imena poteklo i ime *Tmor* kod Dubrovnika i vjerojatno apelativ *timor* — a korijen je kao u lat. *mag-nus* »velik«. U Poljicima nalazilo se mjesto *Pituntium*, a to ime sadrži po ilirski jezik tako značajni sufiks *-nt-*. Kod Omiša se pak probija dō mora Cetina, koja se u svom gornjem toku zvala *Hippius*, a *Nestos* u donjem, dakle od prilike od bučnih slapova Gubavice, po kojima je valjda taj dio i prozvan. I rijeka Mesta u Macedoniji zvala se u starom vijeku *Nestos*, ali nam to još ne daje pravo tvrditi, da su Tračani jednom, prije Ilira, stanovali uz dalmatinsku obalu.

I otoci pred ovom obalom nose ilirska imena. *Solenta* ima također značajni *nt-*sufiks, a znači valjda zapravo samo »otok«; starohrvatski naziv, koji se odatle pravilno razvio, je *Sulet*, ali se jednako kao i *Krkar* zaboravio, pa je već pred kakvih 500 godina zamijenjen romanskim *Šolta*. Ime *Brač* se razvilo iz ilirskog *Brattia*; kako su grčki kolonisti otok nazivali i *Elaphusa*, što je izvedeno iz *elaphos* »jelen«, a sačuvana nam je mesapska, t. j. donjoitalsko-ilirska glosa *brentos* »jelen«, vidimo, da su Grci preveli ilirsko ime izvedeno iz te riječi. I *Brattia* i *Tragurion* kazuju nam o nekadašnjim velikim šumama, u kojima je bilo jelena i divokoza, kojih je nažalost ujedno sa šumama već davno nestalo.

Iliri su nakon junačkog otpora potpali pod rimsku vlast. Vremenom su se s njom i pomirili, služili su rado u rimskoj vojsci, pa su neko vrijeme generali ilirskog roda zapremali carski prijesto. Kako se bez znanja latinskog jezika

nije ni u građanskoj ni u vojničkoj službi dalo ništa postići, to je on sve više potiskivao domaći, ilirski jezik, koji se održao samo u nekim zabitim gorskim predjelima do iza propasti rimskog carstva; iz njega se razvio i današnji arbanaški jezik. Inače samo nerimska, ilirska lična imena odaju na natpisima tuđe podrijetlo, ali i njih pomalo nestaje, pa ustupaju mjesto latinskim, a domalo i kršćanskim. Nije zato čudo, da se i u lokalne nazive pomalo uvlače latinska imena, pa je u gradu Splitu i njegovoj okolici ustanovljen priličan broj takvih romanskih naziva, kao što su *Pistura, Lovret, Marijan, Gripe, Pojišan, Firule, Trcela* itd. Istaknuo bih ovdje brdo i rt *Mutogras* kod Podstrane, dakle u okolici nekadašnjeg Pituntija, jer to ime zvuči kao neki prijevod imena Massaron; potječe naime od lat. *mons crassus* ili točnije vulgarnolatinskog *monte grasso*, t. j. veliko, ogromno brdo.

Novo doba i u toponomastici počinje dolaskom Hrvata, koji su stvorili veliki broj novih geografskih naziva za svoja naselja, za gore i vode, na kojima su ona bila, što dokazuje, da ta mjesta ili nisu imala starijih naziva ili tu nije bilo više nikoga, koji bi ih predao Hrvatima, da su dakle ovi zemlju mnogo gušće naselili, nego što je dotada bila. Hrvati su dakako i veliki broj dojačnijih geografskih naziva preuzeli od Romana odn. romaniziranih Ilira, pa su ove nazive prilagodili hrvatskom jeziku; udomaćivši se tako u njemu, razvijali su se nazivi po hrvatskim glasovnim zakonima.

Zanimljiva je još jedna pojava, koju bih nakoncu istakao, a to je da su Hrvati donijeli geografskih naziva sobom i iz zakarpatske pradomovine, pa su ih prenijeli u novu. To nam lijepo dokazuje ime *Neretve*. Ovo se naime nije moglo razviti iz starog imena *Narōn*. Ali kad se sjetimo, da se desni pritok zapadnog Buga, koji utječe u nj 8 km niže od Dubienke, zove i danas još *Neretva*, postaje nam vjerojatnim, da su Hrvati ime *Narōn* zamijenili sličnim *Neretva*, kojega su se sjećali još iz stare domovine. Tako nam mjesna imena čuvaju tragove ne samo nekadašnjih stanovnika, već i uspomene na prijašnje postojbine sadašnjeg pučanstva.

Inhaltsangabe

An der Küste von Mitteldalmatien, wo die Heimat des verehrten Jubilars liegt, lassen sich nach dem gegenwärtigen Stand der Forschung die einzelnen Ortsnamenschichten wohl scheiden. Eine Spur vorindogermanischer Siedlung findet man im Namen der Insel *Issa*, dagegen entbehrt die vielfach, besonders von Lokalthistorikern behauptete phönikische Kolonisation jedes sowohl historischen als auch toponomastischen Rückhalts. An die historisch bezeugte griechische Kolonisation — Jonier auf Pharos, sonst Dorer — erinnern *Tragurion* (heute *Trogir*), ein Kompositum aus gr. *tragos* »Bock, Geiß« und *oros* »Berg«, dem auch der heutige Name des Bergzuges von Trogir bis Salona *Kozjak*, d. i. »Geißberg«, vermutlich eine Lehnübersetzung, entspricht, sowie *Spalathron*, auf griechisch »Schürhaken«, nach der schürhakenförmigen Gestalt der Halbinsel, an deren Ende die aus Diokletians Palast hervorgegangene Stadt liegt, ebenso wie *Spalauthra* auf der Halbinsel Magnesia im pagasäischen Meerbusen in Thessalien, benannt. Dagegen war *Siculi* zwischen den beiden Städten, wie schon der latein. Mittelvokal *u* selbst in den griechischen Belegen bei Ptolomäus lehrt, eine Kolonie römischer Veteranen aus Sizilien in der Kaiserzeit.

Die meisten unter den vorkroatischen Ortsnamen gehören jedoch den Illyrern an, so die Namen der Flüsse *Salon* (zu altpreuß. *salus* »Gießbach«), *Naron* (zu slaw. *nrěti*, lit. *nérti* »tauchen«) und *Hippius-Nestos* (dieser zu ai. *nadi* »Fluß«, eigentlich »der Brausende« nach seinen brausenden Wasserfällen bei Zadarje), heute *Cetina*; des Gebirges *Massaron*, heute *Mosor* (zu lat. *mag-nus* »groß«, also »massig«); der Inseln *Solenta*, altkroatisch *Sulet*, heute *Šolta* (wohl zu *sal* »Salz, Meer«, also »Insel«), *Brattia*, heute *Brač* (zu messap. *brentos* »Hirsch«). Die römische Herrschaft und die anschließende romanische Periode spiegelt sich zumeist in Flurnamen wider, so in dem der Landspitze *Mutogras*, aus vulgärlat. *monte grasso*, oder in dem des Berges *Marijan* bei Split. Die Kroaten brachten auch einige Namen aus der hinterkarpathischen Urheimat mit, so *Neretva*, wie ein Zufluß des westlichen Bug heißt, wodurch sie den anklingenden Namen *Naron* ersetzten. Sonst aber beweist die große Fülle kroatischer Namen, womit das Land übersät ist, in den meisten Fällen, daß die Kroaten die betreffenden Gegenden zuerst besiedelten, also daß ihnen erst der Ausbau des Landes zu verdanken ist.